

עומק הפשט

עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ה

פ' לך לך

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) רש"י בפרשתנו (יב, ו) כותב שארץ ישראל ניתנה מלכתחילה לזרעו של שם; איך זה מתיישב עם דבריו (בר"פ בראשית) שהאומות טוענים כנגד ישראל "לסטים אתם" / כיבוש מלחמה אינו בגדר "גזל", כי כן דרך העולם / טענת האומות היא על זה שהארץ נעשתה "ארצנו" ו"אדמתנו" באופן מוחלט

(ב) איך כל ספר בראשית שייך הוא לתירוץ הטענה "לסטים אתם"? / "והכנעני אז בארץ" (יב, ו), "היה כובש את הארץ מזרעו של שם" (רש"י) – כיבוש זה יש בו מטרה מכוונת/ רצה הקב"ה להפוך את "ארצות גוים" לארץ ישראל, וזהו התוכן של כל ספר בראשית

"ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו" (יב, וז)

והכנעני אז בארץ – היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחילק נח את הארץ לבניו, שנאמר 'ומלכי לדה מלך שלם'. לפיכך 'ויאמר ה' אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת', עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם:

תמהו המפרשים¹:

אם אכן ארץ ישראל נפלה בחלקו של שם ("כשחילק נח את הארץ לבניו") ואין זאת אלא שאחר כך "הכנעני היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם" – איך נפרנס את דברי רש"י הידועים², שהטעם לזה ש"פתח בבראשית" הוא כדי שיהיה לישראל מה להשיב על טענת האומות בענין ארץ ישראל, וז"ל:

"שם יאמרו אומות העולם לישראל 'לכטים אתם, שבצבתם ארלות שבעה גוים'

1. ספר הגור כאן, רא"ם, גור אריה ועוד מפרשי רש"י לריש פ' בראשית.

2. בראשית א, א.

– הם אומרים להם: 'כל הארץ של הקצ"ה היא. הוא זרחה, ונתנה לאשר ישר בעיניו. זרחנו נתנה להם, וזרחנו נטלה מהם ונתנה לנו"'.³

והתמיהה גדולה: אם מלכתחילה נפלה הארץ בחלקו של שם³, והכנעני הוא זה שבא וכבשה מזרעו של שם – איך יתכן שכאשר בני ישראל באים וכובשים את הארץ בחזרה, יש מקום לטעון כלפיהם "לסטים אתם"?! אדרבה, הכנעניים שכבשו מתחילה את הארץ מזרעו של שם הם ה"לסטים"!

[ולהעיר, שהרא"ם מפרש, שטענת "לסטים אתם" היא על זה "שלא נתתם החלק המגיע לשאר בני שם"; אבל לשון רש"י – "לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים" – משמעה ברור שהטענה היא עצם הכיבוש מבני כנען].

הפוסל – במומו פוסל!...

עוד הקשו המפרשים⁴ על טענת "לסטים אתם" – מזה שכנען בן חם נתקלל על ידי נח שיהיה עבד לשם⁵: "ברוך ה' אלקי שם ויהי כנען עבד למו".

דלכאורה, כיון שכנען הוא עבד של שם, ו"מה שקנה עבד קנה רבו"⁶ – איזה מקום יש להכנעניים לטעון "לסטים אתם" כלפי ישראל אדוניהם?!

ובאמת שקושיא זו יש לתרצה בפשיטות, שאמירתו של נח "ויהי כנען עבד למו" היא רק בגדר קללה, ואין שייך לומר שעל ידי קללה זו נעשה כנען לעבד⁷, ובמילא אין שייך לומר שארץ כנען היתה קנויה כבר לישראל מצד שהכנענים ישבו שם, ושפיר יש מקום לטענת "לסטים אתם"⁸.

אך הקושיא שפתחנו בה עדיין קשה – איך יתכן כי הכנענים קוראים לישראל

3. וברא"ם שם הוסיף: "אין לפרש שכל ארץ ישראל בחלקו של חם נפלה, חוץ מירושלים וסביבותיה שנפלו בחלקו של שם – משום דמלשון 'היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם', משמע שכל ארץ ישראל בחלקו של שם נפלה".

4. רא"ם, גור אריה, לבוש ועוד – בראשית א, א.

5. נח ט, כו.

6. רש"י תולדות כז, לז.

7. וצע"ק מלשון רש"י נח ט, כה.

8. וראה גם פרש"י נח ט, כו–כז. לך יג, ז. טו, טז.

"לסטים" משום שכבשו מהם את הארץ, בשעה שהאמת היא הפוכה: הכנענים הם ה"לסטים" שכבשו את הארץ מזרעו של שם ? !

מלך דרכו לכבוש

אמנם כד דייקת שפיר – עצם הטענה "לסטים אתם" אינה מתאימה (לכאורה) בנידון דידן:

הנה גם בני נח אסורים בגזל, וכדברי רש"י בפ' נח⁹ ש"דור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל"; אך יחד עם זה, בזמן התנ"ך היו ריבוי מאורעות שבהם אומה אחת כבשה חבל ארץ מאומה אחרת, ולא מצינו שנענשו על כך. ומזה מובן, שכיבוש מלחמה אינו בגדר של גזילה.

[וכן מובן מתוך דברי רש"י בפ' חקת¹⁰: "לפי שנאמר 'אל תצר את מואב' וחשבון משל מואב היתה, כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל" – היינו, שעל ידי שסיחון כבש את חשבון נעשתה שלו ואינה נחשבת גזולה בידו; כי אם היה הכיבוש דסיחון בגדר גזל, לא היתה נקנית לסיחון, דרקע אינה נגזלת, כמובן בפשטות, לפי שאי אפשר להזיז הקרקע ממקומה].

ולכן זה ש"הכנעני היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם" אינו נחשב להם כ"גזל", כי כן דרך העולם;

אך מעתה עוד יותר תמוה מה שבאים וטוענים כלפי ישראל "לסטים אתם שכבשתם כו": אם כיבוש מלחמה הוא דבר מותר ומקובל, שכן הוא דרך העולם שאומה אחת כובשת ארץ מחברתה, איזה "לסטיות" יש בזה שישראל כבשו את הארץ מידי בני כנען ? !

[והארץ בקושיא זו בכאר בשדה על רש"י¹¹, ומסיק: "איך שיהיה, נמצאנו למדין דמה שכובשים המלכים זה מזה לא הוי גזל, ואם כן קשה מאי טעמא אומות העולם מונים את ישראל .. והרי הם גם כן כובשים ארצות זה מזה .. חוק המלכים הוא להלחם זה בזה ולכבוש ארצם" !].

9. ו, יג.

10. כא, כו. ועד"ז בפ' דברים ב, כג.

11. ר"פ בראשית.

ארץ ישראל – שלנו תמיד

אלא ביאור הענין:

בכיבוש ארץ כנען על ידי בני ישראל – יש חידוש מהותי שאינו קיים בכל כיבוש שכובשת אומה אחת מחברתה; ולכן, כיבוש מלחמה בדרך כלל אינו בגדר "גזל", כי כן הוא דרך העולם – אבל בכיבוש ארץ כנען יש מקום לטענת "לסטים אתם" מצד החידוש המיוחד שבו.

וכוונת הדברים:

בכיבוש סתם, כאשר אומה אחת כובשת אדמה מאומה אחרת – אין הכיבוש משנה את עצם האדמה, שנעשית שייכת במהותה למי שכבשה. אדרבה: גם האומה הכובשת עצמה מבינה ו"מסכימה", כי כשם שעכשיו זכתה היא בארץ הנכבשת, הרי בהמשך הזמן יכולה לבוא אומה נוספת ולכבוש מידה את הארץ ולזכות בה על ידי כן – כי כל השינוי שעל ידי הכיבוש הוא שייכות חיצונית ותו לא.

אולם בכיבוש ארץ ישראל, נעשה שינוי מהותי בהארץ גופא – לפני כן היתה ארץ זו ככל הארצות, שאינה שייכת מבחינת מהותה לאומה פלונית בדוקא; ועתה נתחדש שארץ זו היא "ארץ ישראל", השייכת לעם ישראל עדי עד ואין אפשרות לאומה אחרת לזכות בה.

וגם כאשר בפועל גלו ישראל מארצם, נשארה הארץ במהותה שייכת אליהם; וכנוסח התפילה: "גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו" – גם כאשר "גלינו ונתרחקנו" עדיין נחשבת ארץ ישראל "ארצנו" ו"אדמתנו".

וזהו שטוענים "אומות העולם" כנגד ישראל – ולא רק יושבי ארץ כנען בלבד, אלא כל "אומות העולם" (כדיוק לשון רש"י: "שאם יאמרו אומות העולם" סתם) – "לסטים אתם"! לפני כן היתה ארץ זו ככל הארצות, שכל אומה יכולה (בכח) לכבושה בזמן מן הזמנים, ואתם הפקעתם מכל האומות זכות זו (בזה שהארץ נהפכה ל"ארץ ישראל" לחלוטין).

"כל הארץ" – במובן האיכות

ועל זה עונים להם בני ישראל: "כל הארץ של הקב"ה היא" – מכיון ש"בראשית

ברא אלקים את השמים ואת הארץ", מובן שכל הארץ שלו היא, לא רק חיצוניותה, כי אם גם פנימיותה ועצם מהותה.

[ובזה מיושב מה שיש לדקדק בלשון רש"י "כל הארץ של הקב"ה היא" – הרי טענת האומות היא רק על ארץ שבעה עממין (ארץ ישראל) ולא על כל הארץ! אלא שהכוונה ב"כל הארץ" היא במובן האיכות, שגם תוכיות ופנימיות הארץ של הקב"ה היא].

ולכן, כיון ש"כל הארץ של הקב"ה היא", הרי הוא יכול לשנות את מהותה כרצונו, ולהפוך אותה (מארץ רגילה שיש לכל אומה זכות לכובשה) ל"ארץ ישראל" השייכת לישראל באופן מהותי ופנימי שאין לו שינוי לעולם.

[ועוד יש להוסיף בביאור הלשון "כל הארץ של הקב"ה" כו' – שהכוונה בזה לכל העולם כולו, והכוונה בזה ליישב הטענה "לסטים אתם" בנוגע למה שיוסיפו ישראל ויכבשו לאחר שיסיימו לכבוש את ארץ ישראל, וכמ"ש "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה"¹², שגם ארצות אלו (ועד לכל העולם כולו) יהיו "כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר"¹³. וכן תהיה לנו בב"א].

(חלק ה – בראשית א)

12. עקב יא, כד. יהושע א, ג.

13. רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ו.

ב

"ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו" (יב, וז)

והכנעני אז בארץ – היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחילק נח את הארץ לבניו, שנאמר 'ומלכי אדק מלך שלם'. לפיכך 'ויאמר ה' אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת', עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם:

בדברי רש"י כאן מתבארים ג' זמנים בענין "ארץ ישראל":

(א) בתחילה "בחלקו של שם נפלה, כשחילק נח את הארץ לבניו".

(ב) לאחר מכן היה הכנעני "הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם".

(ג) בסופו של דבר חזרה הארץ לבני ישראל – "עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם".

יש לחקור ולהעמיק בענין זה, ובהקדים דברי רש"י הידועים בתחילת התורה:

"אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ'החודש הזה לכם', שהיא מצוה ראשונה שנלטו בה ישראל, ומה טעם פתח ב'בראשית'? משום 'כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים'; שאם יאמרו אומות העולם לישראל 'לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים' – הם אומרים להם: 'כל הארץ של הקב"ה היא. הוא בראה, ונתנה לאשר ישר בעיניו. בלחנו נתנה להם, ובחנונו נטלה מהם ונתנה לנו'."

והקשו המפרשים¹⁴:

אם המטרה בכתיבת פרשיות אלו (שלפני "החודש הזה לכם") בתורה היא רק כדי לחזק את היסוד לבעלות בני ישראל על הארץ, על ידי הטענה ש'כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה" (ולכן זכותו לתת אותה "לאשר ישר בעיניו") – היה צריך לכתוב בתורה רק את מעשה הבריאה על ידי הקב"ה, פרשת בראשית ותו לא!

למה איפוא המשיכה התורה והביאה את הסיפורים שבספר בראשית כולו [וכן אלו שבתחילת ספר שמות, לפני "החדש הזה לכם"] – וכי איך זה שייך לשלילת הטענה "לסטים אתם"?

"ברצונו נתנה – וברצונו נטלה"

והנה, כד דייקת בלשון רש"י, הרי אין בני ישראל מסתפקים בזה שאומרים להאומות "כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו" – אלא מוסיפים ואומרים: "ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו".

ובפשטות נראה הדבר רק כפירוש וביאור בלבד. כלומר: בתחילה אומר רש"י את הענין בכללות – שהקב"ה נתן את ארץ ישראל "לאשר ישר בעיניו", ואחר כך הוא מפרט – שבתחילה היה רצונו לתת "להם" ואחר כך נתן "לנו";

אמנם בעומק יותר נראה, שבאריכות לשונו מתכוון רש"י להוסיף בתוכן הענין. והיינו, שהתיבות "ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" באים לחדש עוד פרט בענין זה של "ארץ ישראל" (מלבד עצם זה שהקב"ה ברא את כל הארץ ולכן היא בבעלותו לתת אותה לכל אשר יחפוץ).

ומעתה יתבאר, שזהו הטעם שהתורה מביאה את כל הסיפורים שבספר בראשית,

ואינה מסתפקת בעצם הסיפור של בריאת העולם –

כי מסיפור הבריאה למדים רק את עצם זה ש"כל הארץ של הקב"ה היא כו", ואילו את הפרט הנוסף, זה ש"ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו", למדים מהמשך ספר בראשית, כדלקמן.

"והכנעני אז בארץ" – בהיתר או באיסור?

ביאור הענין:

מציאות זו המסופרת בפרשתנו, אשר "הכנעני אז בארץ" – שבני כנען כובשים את ארץ ישראל מזרעו של שם והיא נעשית ל"ארץ כנען" – יש לפרש בשני אופנים:

(א) באותו זמן עדיין לא היתה הארץ שייכת לבני ישראל, ושפיר היה ל"הכנעני" זכות ובעלות בהארץ.

(ב) הארץ מעצם מהותה שייכת לבני ישראל ומושללת מאומות העולם; וזה שבתחילה ישבו בה האומות, הוא ענין שאינו מתאים – כי באמת ישיבתם בהארץ היתה שלא ברשות כו'. כלומר: הקב"ה לא הסכים כביכול לישיבת האומות בארץ ישראל, וזה שהם נתיישבו בהארץ היה שלא בהתאם לרצונו (בדוגמת מעשה גזילה)¹⁵.

ובכן, מדברי רש"י בהמשך הסדרה¹⁶ משמע שלמד כאופן הא', שבאותה שעה עדיין לא היתה הארץ שייכת לבני ישראל:

הכתוב מספר על דברי הקב"ה לאברהם – "ודור רביעי ישוּבו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה", ורש"י מפרש: "לאחר שיגלו למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישוּבו לארץ הזאת, לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו .. כי לא שלם עון האמורי להיות משתלח מארצו עד אותו זמן, שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה".

ומדברי רש"י אלו עולה, שאין ישיבת האמורי בארץ נחשבת כשיבה שלא ברשות, אלא שפיר נחשבת הארץ כ"ארצו" (של האמורי) – היינו, שיש לו רשות

15. וכן כתב החזקוני בר"פ בראשית, שהנתינה שנתן הקב"ה בתחילה את הארץ לאומות העולם אינה נתינה גמורה, "דאם לא כן – היאך חוזר ממתנתו"?!

ובעלות בה; ולכן הקב"ה אינו מגרש אותו מהארץ מיד, אלא רק כאשר "תתמלא סאתה", כאשר "עון האמורי" יהיה גדול ביותר, אז יהיה "משתלח מארצו".

רצה הקב"ה 'להפוך' את הארץ

אמנם לפי זה נמצא לכאורה, שזכותם ובעלותם של ישראל בארץ היא דבר נוסף על עצם מהותה של הארץ: בתחילה היתה הארץ שייכת לאומות העולם, שהיה להם בה זכות ובעלות אמיתית – ורק לאחר מכן באו ישראל והפכו את הארץ ל"ארץ ישראל", כדבר חידוש שאינו נובע מעצם מהותה של הארץ גופא; והרי דבר זה אינו מסתבר כלל¹⁷.

וזהו שנתכוון רש"י באריכות לשונו להבהיר, שאף שהאומות ישבו תחילה בארץ והיתה נחשבת בבעלותם – אין הדבר בסתירה לזה שהארץ שייכת מעצם מהותה לישראל דוקא.

וכך יש לפרש את דבריו:

"כל הארץ של הקב"ה היא" – כל כולה של הארץ, לא רק חיצוניותה אלא גם תוכיותה ופנימיותה, שייך להקב"ה והוא יכול לעשות בה כרצונו;

ואכן, "הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו" – מיד בתחילת הבריאה, כאשר הקב"ה ברא את הארץ, הוא נתן אותה (במחשבה) "לאשר ישר בעיניו", והם ישראל עמו. כי זה שהארץ שייכת לעם ישראל אינו דבר נוסף שנתחדש בהמשך הזמן, אלא הוא ענין שנקבע בהארץ מיד בתחילת בריאתה.

אך אם הארץ שייכת לבני ישראל מתחילת בריאתה – איך יתכן שלאחר מכן ניתנה הארץ להאומות והיתה בבעלותם?

על זה ממשיך רש"י – "ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו"; וכונתו בזה, שאותו ה"רצון" שבו "נתנה לנו" הוא ה"רצון" ש"נתנה להם".

והיינו:

עלה ברצונו יתברך, שהארץ תהיה "ארץ ישראל" – בפועל ובגלוי – רק לאחר

17. וראה לעיל סימן א בארוכה.

שהיא תהיה ברשות של אומות העולם, ובני ישראל יבואו ויקחו אותה מהם; שקדושת הארץ תיקבע בה דוקא על ידי עבודת בני ישראל, שהם יקחו "ארצות גויים" ויהפכו אותם ל"ארץ ישראל".

ונמצאנו למדים, שאין הפשט ברש"י (כפי שלמדים בשטחיות) שהיו שני רצונות שונים – בתחילה היה הרצון לתת את הארץ "להם", ואחר כך היה הרצון לתת "לנו";

אלא זהו אותו ה"רצון": כל זה שמלכתחילה ניתנה הארץ לאומות העולם הוא בשביל שתהיה אפשרות לישראל להפוך את הארץ "מחשוכא לנהורא" (מה שאין כן אם לא היתה ניתנה לאומות מלכתחילה, לא היתה אפשרות כזאת)¹⁸.

ומעתה מובן, שזה שהארץ היתה בתחילה ביד האומות אינו בסתירה לזה שהיא שייכת לישראל בעצם מהותה – כי גם היותה של הארץ ביד האומות אינו אלא שלב בדרך להמטרה של "נתנה לנו".

למה כל כך הרבה זמן?

ומעתה מיושב למה נכתב בתורה כל ספר בראשית ולא רק סיפור בריאת העולם, כי ממהלך ספר בראשית מובן שהארץ ניתנה לישראל מיד בתחילת הבריאה, והנתינה "להם" (לאומות העולם) היתה רק אמצעי להשלים את הרצון של "נתנה לנו".

שזהו המסופר בהמשך הפרשיות, שנח חילק את הארץ לבניו, וארץ ישראל נפלה בחלקו של שם – היינו, ביד בני ישראל שמזרעו של שם, כי הארץ מעיקרה שייכת היא לבני ישראל;

אלא שלאחר מכן הכנעני "היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם", ואז הבטיח הקב"ה לאברהם: "עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם", כלומר: כל זה שהכנעני כובש את הארץ הוא שלב זמני שמטרתו היא "נטלה מהם ונתנה לנו".

אמנם עדיין מקום לשאול:

הן אמת שלפני הנתינה "לנו" צריכה הארץ לעבור את הנתינה "להם" – אבל לזה היה מספיק שתהיה הארץ בידם זמן קצר, ולמה ניתנה הארץ לנו רק לאחר שהיתה

18. ולהעיר מזח"א פג, א: "אי לא אתייהיבת ארעא קדישא לכנען בקדמיתא וישלוט בה – לא הות ארעא חולקיה ועדביה דקוב"ה".

ביד הכנענים זמן רב?

על זה בא הסיפור בפרשתנו בענין ברית בין הבתרים, וזה מסביר לנו שכך עלה ברצונו, שנתנת ארץ ישראל לישראל בפועל תהיה דוקא לאחר ש"גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה"¹⁹.

וכהמשך לזה באים הפרשיות אשר בהם מסופר כיצד יצאה הגזירה אל הפועל על ידי הירידה למצרים, ואחרי זה סיפור יציאת מצרים שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים כדי להביאם "אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש"²⁰.

(חלק ה – בראשית א)

---

19. פרשתנו טו, יג.

20. שמות ג, ח.

לע"נ

הרה"ח יצחק יהודה

ב"ר אהרן משה ז"ל

קובעטשיק

גלב"ע כ"ב כסלו תשע"ז

*

הוקדש על ידי בנו

הרה"ח ר' אשר שי'